

Mníšsky habit a laici (Druhá časť)

Lucia Laudoni

27. januára 2023 ✝ Cirkev História

predchádzajúca časť:

Mníšsky habit a laici (Prvá časť)

Les Cirkvi je bohatý na rôzne druhy stromov – a všetky rastú zo spoločnej dogmatickej pôdy. V prvej časti nášho článku sme sa spolu s cisterciánskym historikom, archivárom a znalcom mníšskej spirituality pátrom Alkuinom Schachenmayrom zamýšľali nad okolnosťami, kedy (a či vôbec) môže laik nosiť mníšsky habit (alebo jeho časti). *Indumenta monachorum* si nemohol svojvoľne obliecť každý, ich kánonické používanie regulovali duchovní otcovia alebo predstavení rádov a kongregácií. Niektorým laikom, ktorí sa odovzdali Bohu na ceste svätosti, však habit priniesol veľa duchovného úžitku.

Habitus je latinské maskulínium štvrtej deklinácie. Synonymné tvary sú *vestitus*, *vestis*, *indumentum*, *(in)tegumentum corporis* – odev, oblečenie. Ďalšia možnosť prekladu (*habitus* – zvyk, vzhľad, štandardizované správanie) súvisí so slovesom *habere* (mať, vlastniť). Starý dobrý Cicero má v zálohe aj iné, filozofickejšie vysvetlenie: *absolutam aliqua in re perfectionem non natura datam* – totálna dokonalosť a perfektný stav veci, ktorý však nie je daný „od prírody“.

O akej dokonalosti píše rímsky *magister eloquentiae*? Hovorí o vnútornej perfekcii, ktorá nepochádza z tohto sveta. A nazýva ju *habitus*! Mních sa teda oblieka do dokonalosti...

Keď dokonalosť oslobodzuje

Mníšsky ideál dokonalosti je tvrdo vydobytý synergiou duše (modlitba, sviatostný a liturgický život), ducha (náuka, slovo) a tela (pôst, askéza). Dokonalosť však nikomu zo smrteľníkov nespadla do vienka – je Božou vlastnosťou a darom zároveň.

Definícia rímskeho rečníka tak anticipuje kresťanské chápanie mníšskeho habitu ako znaku *conversionis morum* a budúcej integrity človeka rastúcej zo semienka psychosomatickej stability duše a tela – *animi et corporis constantiam perfectionem*. Cicero ešte nevie, že stálosť, po ktorej prahne, je plodom zjednotenia sa s Kristom v Jeho Cirkvi.

Cirkev je *petram firmam*, pevnou a nehybnou skalou uprostred malých, ale ostrých kamienkov z rôznych názorov, s ktorými tak rád žongluje vietor menom ateizmus.

Svätá Katarína Sienská v habite terciárky.

Zdroj: commons.wikimedia.org

Dominikánska terciárka svätá Katarína Sienská nosievala svoj habit s veľkou úctou. Na jednom z najstarších zobrazení svätice na Vanniho freske z prelomu 14. a 15. storočia, ktorá sa nachádza v Bazilike svätého Dominika v talianskej Siene, je Katarína zvečnená v rehoľnom rúchu vrátane závoja.

Závoj, po latinsky *velum*, sa tradične spája s cnosťami čistoty, panenstva, pokory, poslušnosti a oddanosti.

Pokrývka hlavy orthodoxných mníšok typická najmä pre byzantsko-slovanské cirkvi, no v trochu odlišnom strihu známa aj v Grécku, *apostolnik* (апостольник), má na svojej zadnej časti zvyčajne našité dva úzke pruhy látky – remienky. Ich úlohou je symbolicky spútať myšlienky zasvätenej ženy putom viery a obetovať ich nebeskému Ženíchovi. Význam ženského mníšskeho závoja vo východnej tradícii preto nespočíva výlučne v oslave čistoty. *Velum monacharum* je tiež symbolom sebazapretia – *signum abnegationis*.

Mníšska minulosť zdravotných sestier

Yvette z Huy sa narodila v polovici 12. storočia. Mnoho úst vtedy (rovnako, ako aj dnes) šomralo: *Mala tempora*, zlé časy! Yvette mala dôvod na slzy. Od detstva inklinovala k mníšskym pravidlám, ale otec ju donútil vydať sa.

V osemnástich rokoch Božím riadením ovdovela a zriadila si malú pustovňu, v ktorej pestovala cisterciánsku spiritualitu. Mala prorocké dary a kritizovala ľahkovážny a vlažný prístup časti duchovenstva k viere, kvôli čomu si vyslúžila povesť nenapraviteľnej kverulantky.

Dnes je katolíckou blahoslavenou a Cirkev oslavuje jej sviatok 13. januára. Korunu svätosti získal aj Yvettin syn Eustachius, ktorého si cisterciánska komunita pripomína 13. marca.

Yvette však nikdy neskladala sľuby v kláštore a spôsob jej života bol porovnateľný s východným idiorytmickým mníštvom.

„*Prijatie habitu od cisterciánok bolo pre ňu viditeľným znakom (vnútorného zasvätenia, pozn. naša), no nemohla sa jednoducho rozhodnúť obliecť si ho sama,*“ upozorňuje páter Schachenmayr. „*Musela jej to povoliť náboženská autorita, napríklad opát, keďže nepoužívala práva a privilégiá rehoľníčky so slávnostnými (verejnými a záväznými, pozn. naša) sľubmi (solemnly professed religious).*“ Nosenie cisterciánskeho habitu bolo tejto belgickej laickej sestre umožnené vzhľadom na jej partikulárnu spiritualitu, ktorá obohacovala celú Cirkev.

Blahoslavená Yvette z Huy prežívala charizmu laickej pustovníčky, prorokyne, zdravotníčky a mystičky.

Zdroj: commons.wikimedia.org

Jedným z duchovných darov blahoslavenej Yvety z Huy bola starostlivosť o chorých. Právom ju môžeme nazvať profesionálnou zdravotnou sestrou svojej doby. Alkuin Schachenmayr sa preto zamýšľa nad súvislosťou modernej rovnosaty sekulárnych zdravotníkov s mníšskym ošatením. „*Nábožensky inšpirovaní zdravotníci mohli obdržať habit od mníchov ako prejav a znak (v anglickom origináli signifier) ich náboženských ideálov, ktoré sa snažili zosobniť bez toho, aby boli členmi kláštora so zloženými sľubmi.*“ Nie je preto vylúčené, že za postupným zjednodušovaním pracovného odevu sekulárnych zdravotných sestier tkvie okrem praktických dôvodov aj snaha vymazať z dejín zdravotníctva tento mníšsky a rehoľný rozmer. V odkresťančenej spoločnosti už zrejme nie je vítaný...

Chudoba uprostred majetku

Francúzska *reclusa* (klauzúrna mníška) z konca 17. storočia Jeanne Le Ber je ďalším nevšedným Božím lekom na jazere kontemplácie. Narodila sa v Montreale do finančne dobre situovanej rodiny, ale peniaze ju nezlákali na šikmú plochu.

Keď mala osemnásť rokov, rodičia jej dovolili žiť životom mníšky uzavretej pred svetom (*reclusa*) na ich rodinnom pozemku. Jeanne zložila súkromné sľuby trvalého ústrania, čistoty, poslušnosti a chudoby a svoj dom opúšťala iba vtedy, keď išla na svätú omšu.

Je zaujímavé, že Jeanne nevnímala *votum paupertatis* v zmysle úplného vzdania sa vlastníctva, keďže naďalej disponovala rodinným majetkom. Podporovala nemocnice a šila oltárne i kňazské rúcha a odevy pre menej majetných bratov a sestry v Kristovi. Pravou podstatou chudoby podľa učenia Jeanne Le Ber je nepovažovať svetské statky za zmysel života, ale používať ich na slávu Božiu, nie na uspokojenie hriešnych túžob.

Je oveľa náročnejšie chváliť svätú chudobu uprostred majetku, ako v nedostatku. Máme veľa chudobných, ktorí však nemajú ducha chudoby, pretože každodenne dychtia po vysnívaných materiálnych hodnotách a preklínajú Darcu všetkých dobier za svoj stav, ako spieva titulný hrdina Giordanovej opery *Andrea Chénier*: „*Prekročil som prah chatrčí, rúhal sa tam nejaký muž (...) a hromžil proti Bohu i ľuďom za slzy svojich detí.*“ – „*Varcai degli abituri l'uscio, un uom vi calunniava (...) e contro a Dio scagliava, e contro agli uomini le lagrime dei figli.*“

Duchovní vodcovia povzbudzovali Jeanne, aby pokračovala vo svojich modlitbách, rozvíjajúc *vitam monasticam*. Súčasťou jej mníšskej cesty bolo aj pravidelné nosenie habitu, a hoci nebola kánonicky inkardinovaná do konkrétneho rehoľného spoločenstva, aktívne udržiavala kontakty so zasvätenými osobami. Za univerzálne znaky kresťanského mníšstva považovala modlitbu, prácu, pokánie, obetu a samotu.

Svoje habity mali aj zasvätené vdovy, v jednom z nich sa nechala portrétovať aj kráľovná Anna Jagellonská.

Zdroj: commons.wikimedia.org

Umenie putovania trochu inak

Po mníšskych habitoch v minulosti siahali aj pútnici. Profesor Schachenmayr si všíma, že zvláštnej obľube sa tešili najmä františkánske *vestimenta*, pretože nasledovníci serafínskeho stigmatika spravovali viaceré posvätné miesta vo Svätej zemi.

„*Habit poskytoval pútnikom skupinovú identitu a chránil ich pred nástrahami cestovania,*“ uvažuje autor štúdie. K penitenciálnej funkcii rúcha tak pristupuje úloha ochrancu pred zlom vo všetkých podobách (mnísi a rehoľníci sa v stredoveku tešili značnej úcte a málokto si trúfol fyzicky ich napadnúť) a samozrejme, duchovná posila počas púte.

Medzi pútnikov sa žiaľ často zamiešali aj osoby s nečestnými úmyslami. Je možné, že najviac prípadov zneužitia habitu by sme našli medzi stredovekými dobrodruhmi, ktorí sa maskovali do mníšskych šiat a pokútnym spôsobom si zháňali finančné prostriedky na svoje cesty.

Hlas Cirkvi takéto správanie striktné odsúdil. Množiac sa prípady zneužívania habitu laikmi však mali za následok, že cirkevné authority postupne nabádali zasvätené osoby žijúce vo svete, aby nenosili svoj habit vždy a všade, ale len počas bohoslužby či procesíí.

Tajomstvá byzantských kantorov

Vo východorímskej kultúre sa vyvinul osobitný typ sakrálneho odevu, ktorý síce nebol viazaný na mníšske prostredie, bol však rešpektovaným znakom služby Bohu – *vestimenta sollemnia* chrámových kantorov.

Liturgickí speváci (*psaltae*) bývali odetí do dlhého plášťa zhotoveného zo vzácnnej látky (*kamision*) a prepásaného tenkým opaskom (*sfiktourion*). Na hlavách nosili široké špicaté klobúky (*skiadion* v tvare člna alebo biely *skaranikon* tvarom podobný mitre).

Byzantskí kantori patrili *inter sacrificos* – medzi nositeľov a sprostredkovateľov sakrálnej reality a bolo im udeľované nižšie svätenie. Tomu mal zodpovedať aj ich odev. S istotou vieme, že jeden z najvýznamnejších skladateľov a spevákov východnej *ars nova* 14. storočia svätý Joannes Kukuzelis nosil starobylé *vestimentum* prvého žalmistu – *protopsalta*. Svedčí o tom jeden z iluminovaných kódexov athoskej Veľkej Lavry z 15. storočia, v ktorom je Kukuzelis znázornený v slávnostnom purpurovom habite.

Po páde Konštantínopola sa od osobitného kantorského odevu upúšťalo. Východná cirkev konfrontovaná s islamskou hrozbou nemala vždy prístup k luxusným tkaninám, a ak áno, šetrila si ich na kňazské felóny (ornáty). Postupom storočí si byzantskí speváci začali obliekať jednoduchý čierny *podriasnik*, ktorý sa od toho kňazského líšil strihom a šírkou rukávov, prípadne červenou farbou goliera. Zmena kultúry odievania sa ospravedlňovala požiadavkou striedmosti, aby sa liturgickí umelci v luxusnom odeve necítili ako operné divy.

Romeiko Ensemble oživil stredoveké liturgické odevy byzantských chrámových spevákov.

Zdroj: byztex.blogspot.com

O novodobú rekonštrukciu habitov byzantských *psaltov* sa postaral americký súbor Romeiko Ensemble zameraný na popularizáciu klasického hudobného dedičstva Konštantínovho impéria. „Nemníšski“ speváci z Romeiko Ensemble nosia na svojich koncertoch repliky archaických kantorských plášťov a klobúkov a oživujú tým zabudnutú kapitolu východokresťanských dejín. Hudobníci spojili sily s kostýmovou výtvarníčkou Fatimou Lavor-Peters, ktorá na základe dostupných výtvarných prameňov zhotovila prvé návrhy. Je sympatickou náhodou, že latinské sloveso *lavor* skryté v jej priezvisku znamená umývam sa, som

umývaný. Všetci sme pozvaní obmyť svoje postmodernou zaprášenej duše v mori Tradície.

Ultimum vale - posledné zbohom

„V mnohých vrstvách (západnej, pozn. naša) spoločnosti sa (laickí) muži a ženy mohli stať mníchmi a mníškami v hodine smrti.“ Profesor Schachenmayr odhaľuje ďalšie zákutia stredovekej religiozity, tvrdiac, že „svätý Bernard z Clairvaux sa často zaoberal istotou spásy tých, ktorí zomreli v cisterciánskom habite.“

Boli tu aj ďalšie dôvody – napríklad duchovné spojenie *cum loco sancto*, ktoré spravoval nejaký rehoľný rád. Keďže smrť je prechodom do večnosti, v ktorej sa pre každého z nás začína nová realita, kardinál Wartenberg povolil v 17. storočí pohreb vo františkánskom habite pre laikov pri mariánskej svätyni v bavorskom *Altöttingu*. Habit bol akýmsi mystickým lanom, ktoré viazalo danú osobu s konkrétnym kláštorom a dokonca aj s pútnickým miestom.

Hlboký a (v najlepšom zmysle slova) intímny vzťah niektorých zbožných duší k mníšskym rúcham sa rodil už v detstve. Nemalý vplyv na túto formáciu mali kláštorne školy. Františkáni a cisterciáni dbali na to, aby ich zverenci počas vzdelávacieho procesu nosili špeciálny typ odevu, ktorý je „prapradedom“ dnešných školských uniforiem. *Vestes scholasticae* neboli ekvivalentné habitu rehoľníkov, vonkajšie rozdiely medzi oboma typmi ošatenia však neboli až také radikálne, ako si myslíme dnes.

Svetlo do tejto málo preskúmanej problematiky vnáša Napoleonov list z roku 1804 adresovaný milosrdným sestrám na parížskej Rue de la Chaise. Štátnik mal v úmysle zamedziť obliekaniu ich žiačok do náboženského habitu a požadoval preto prísny dohľad nad komunitou. Napoleon sa podľa mienky pátra Schachenmayra obával, že osobná skúsenosť mladých dievčat s duchovným odevom spôsobí, že neskôr zatúžia vstúpiť do rehole, ktorá viedla školu. Svetské authority bez religióznych väzieb mali pred mníšskym habitom strach. Akoby aj nie – sila zasvätenia, ktorá vyžaruje z mníšskeho odevu, pokiaľ ho nosí osoba verná svojmu poslaniu, usvedčuje bludárov z omylu a hľadajúcim ukazuje svetlo.

Všetci laickí mníši, mystici a pustovníci rôzneho stavu a veku žijúci *extra muros monasterii* však s pokorou počúvali *verba superiorum* a neobliekli si mníšsky habit bez požehnania kňaza.

Rovnakým perom, ktorým píšeme lúboštný list, môžeme zapísať aj kliatbu. Vinu však nenesie pero, ale ruka inšpirovaná hriešnou myslou, ktorá toto pero viedla.

Ten istý habit, ktorý je pre pokorných zdrojom ustavičného sebakposväcovania, môže byť pre niektorých veriacich nástrojom pýchy, výstrednosťou a určitým predvádzaním sa. Hoci laické používanie mníšskeho habitu nie je v dejinách Cirkvi neznámym javom a v niektorých prípadoch má skutočne opodstatnenie, na opatrnosť nikdy nie je neskoro.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/mnissky-habit-a-laici-druha-cast/>